

Ζωγραφική απεικόνιση της εντός των τειχών πόλης, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, σε τειράπτυχη καρτ-ποστάλ.
 Malerische Darstellung der Stadt innerhalb der Mauern am Ende des 19. Jahrhunderts auf einer
 4-seitigen Falt-Ansichtskarte.

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Η Θεσσαλονίκη, πολυάνθρωπη και πολυπολιτισμική, λιμάνι σημαντικό της Μεσογείου, έχει το προνόμιο μιας ιστορικής και πολιτιστικής πορείας συνεχούς και αδιάσπαστης, από την εποχή της ίδρυσής της έως τη σύγχρονη, παρά τις δραματικές συγκυρίες που έτυχε να ζήσει αρκετές φορές στο μακρό βίο της.

Η Θεσσαλονίκη, σύμφωνα με τις επικρατέστερες απόψεις, ιδρύθηκε στην καρδιά του Θερμαϊκού κόλπου, από το βασιλιά της Μακεδονίας Κάσσανδρο, γύρω στα 316 / 315 π.Χ., συγκεντρώνοντας τους κατοίκους εικοσιέξι οικισμών από την ευρύτερη περιοχή, δίδοντας σ' αυτήν το όνομα της συζύγου του και αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Οι τούμπες και οι τράπεζες που βρίσκονταν στο άμεσο περιβάλλον της ελληνιστικής Θεσσαλονίκης, έχουν αποδειχθεί πλούσιες μαρτυρίες συνεχούς κατοίκησης, συγκεντρωμένης και οργανωμένης ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή από τη νεολιθική ακόμη περίοδο.

Γρήγορα η νέα πόλη έγινε η μητρόπολη της Μακεδονίας. Όλα τα θέματα που αφορούν της ελληνιστική Θεσσαλονίκη και την έκταση του οχυρού περιβάλλον της, παραμένουν ακόμη προβλήματα ανοικτά στην αρχαιολογική έρευνα. Εξάλλου, πρόσφατες μελέτες για την πολεοδομική δομή

DIE STADT VON THESSALONIKI IM LAUFE DER JAHRHUNDERTE

Thessaloniki verfügt als eine der bedeutendsten bevölkerungsreichen und multikulturellen Hafenstädte über eine lange kontinuierliche und ununterbrochene Geschichte und Kultur – trotz turbulenter und dramatischer Ereignisse im Laufe der Zeit von ihrer Gründung bis hin zur Gegenwart.

Nach herrschenden Ansichten wurde Thessaloniki um 316-315 v. Ch. in zentraler Lage des Thermaischen Golfs vom König von Makedonien, Kassandros, gegründet. Die neue Stadt brachte die Bewohner von sechszwanzig Siedlungen der weiteren Umgebung zusammen und wurde nach dem Namen der Ehegattin von Kassandros und Schwester von Alexander dem Großen benannt. Die Grabhügel, die in unmittelbarer Nähe vom hellenistischen Thessaloniki gefunden wurden, stellen ein reiches Zeugnis der kontinuierlichen und organisierten menschlichen Besiedlung der Gegend bereits seit der Jungsteinzeit dar.

Die Stadt wurde bald zur Metropole von Makedonien. Viele Fragen in Bezug auf das hellenistische Thessaloniki und das Ausmaß seiner umgebenen Befestigungsanlagen bleiben offen und warten weitere archäologische Recherchen ab. Jüngste Studien bezüglich der Städtebau-

στο κέντρο της αρχαίας πόλης αποδεικνύουν την ύπαρξη μεγάλων δρόμων, προσανατολισμένων από βορρά-νότο και ανατολή-δύση, που είναι κάθετοι μεταξύ τους, περικλείοντας μεγάλα οικοδομικά τετράγωνα. Δεν έχουν διασωθεί ίχνη, ούτε του λιμανιού της ελληνιστικής περιόδου, ούτε του παλατιού εκείνης της εποχής. Αντίθετα, το Φόρουμ-Αγορά της πόλης, αποδεικνύεται ότι βρισκόταν στο κέντρο της σημερινής πόλης, ακριβώς στον ίδιο τόπο με τη ρωμαϊκή Αγορά, η οποία έχει ανασκαφεί σε μεγάλο βαθμό. Η Θεσσαλονίκη, ίσως η σημαντικότερη στρατιωτική βάση στο βασίλειο του Κασσάνδρου και το μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι στο βόρειο ελληνικό χώρο, ήταν μία πόλη με διεθνή φήμη και χαρακτήρα, φιλοξενούσε μεγάλο αριθμό ξένων κατά την περίοδο εκείνη και έγινε το πλέον διάσημο, κυρίως θρησκευτικό, κέντρο του Ελληνισμού.

Μετά τη στρατιωτική κατάκτηση της Μακεδονίας από τους Ρωμαίους (146 π.Χ.), η πόλη δεν έχασε τη σημασία της στην περιοχή κατά τα χρόνια που ακολούθησαν. Καλά οχυρωμένη στο μυκό του Θερμαϊκού κόλπου, στις ρίζες του βουνού Κισσός και σε μία προνομιούχα θέση για το εμπόριο μεταξύ Ανατολής-Δύσης και Βορρά- Νότου, με τέσσερα ποτάμια στο άμεσο περιβάλλον της, κυριαρχούσε με το ασφαλές λιμάνι της πάνω σε έναν σημαντικότερο δρόμο των οδικών δικτύων της εποχής, την Εγνατία οδό. Η Θεσσαλονίκη παρέμεινε και στο πλαίσιο της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ένα οικονομικό και διοικητικό κέντρο.

Οι ενδείξεις για την πρώτη ρωμαϊκή φάση των τειχών της Θεσσαλονίκης είναι πολύ λίγες και όχι απόλυτα επιβεβαιωμένες. Η άμυνα της πόλης

Πορτολάνος με τον κόλπο της Θεσσαλονίκης, σε χαλκογραφία του J. Roux, που τυπώθηκε στη Μασσαλία το 1779.

Portolan mit dem Golf von Thessaloniki. Kupferstich von J. Roux, 1779 in Marseilles gedruckt.

planung im Zentrum der antiken Stadt beweisen das Bestehen großer Straßen in Nord-Süd- und Ost-West-Richtung, die im rechten Winkel zueinander ausgerichtet sind und große Wohnblöcke einschließen. Weder Spuren des Hafens der hellenistischen Zeit noch des damaligen Palasts sind erhalten. Allerdings wissen wir heute, dass das Stadtforum im Zentrum der heutigen Stadt genau an der Stelle des späteren römischen Forums lag, das größtenteils ausgegraben worden ist. Als der vielleicht entscheidendste Militärstützpunkt im Königreich von Kassandros und der größte Handelshafen in Nordgriechenland war Thessaloniki eine Stadt mit internationalem Ruf und Charakter, in der es eine Vielzahl von Ausländern zu dieser Zeit gab. Außerdem entwickelte es sich zum bekanntesten religiösen Zentrum der griechischen Welt.

Die Bedeutung der Stadt ist in den Jahren nach der militärischen Eroberung von Makedonien durch die Römer (146 v.Ch.) nicht zurückgegangen. Thessaloniki war gut befestigt innerhalb des Thermaischen Golfs am Fuße des Kissos-Bergs und in einer privilegierten Handelslage zwischen Ost und West sowie Nord und Süd, mit vier Flüssen in unmittelbarer Nähe und einem sicheren Hafen. Gelegen auf einer der wichtigsten Routen der Zeit, der Via Egnatia, verblieb die Stadt ein Wirtschafts- und Verwaltungszentrum auch im Rahmen des römischen Reichs.

Es gibt wenige und nicht gänzlich bestätigte Anzeichen, was die erste römische Phase der Stadtmauern angeht. Es wird angenommen, dass die Stadtbefestigung in der Zeit der späten römischen Republik verstärkt wurde. Die Errichtung des Goldenen Tors, das auf dem

*Λεπτομέρεια ανάγλυφου στην Αψίδα του Γαλερίου (Καμάρα).
Reliefdetail des Triumphbogens des Galerius (Kamara).*

πιστεύεται ότι εντοχύθηκε κατά την περίοδο της ύστερης ρωμαϊκής Δημοκρατίας. Πάντως η κατασκευή της Χρυσής Πύλης, η οποία υψωνόταν στη θέση της πλατείας Δημοκρατίας (Βαρδαρίου), ήταν πιθανότατα θριαμβικό τόξο για τους νικητές Οκταβιανό και Μάρκο Αντώνιο στη μάχη Φιλίππων (42 π.Χ.) και πρέπει να κατασκευάστηκε τότε. Επίσης είναι σχεδόν βέβαιο, ότι η ρωμαϊκή οχύρωση της πόλης συμπληρώθηκε πριν από την ίδρυση του γαλεριανού συγκροτήματος (ανάκτορα, θριαμβικό τόξο-Καμάρα και Ροτόντα), στον ανατολικό τομέα της Θεσσαλονίκης (298/311 μ.Χ.). Κατά την οργάνωση της λεγόμενης Τετραρχίας, μετά την άνοδο του αυτοκράτορα Διοκλητιανού, η Θεσσαλονίκη υπήρξε έδρα του τμήματος της Τετραρχίας που περιλάμβανε τη Βαλκανική χερσόνησο, έδρα του ενός τετράρχη, του Γαλέριου Βαλέριου Μαξιμιανού. Η πόλη άνθισε ακόμη μία φορά και απέκτησε εξέχοντα χαρακτήρα με μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα. Το ρωμαϊκό λιμάνι (Εκκλησιαστική Σκάλα) πρέπει να βρισκόταν στον ίδιο άξονα με το ανακτορικό συγκρότημα του Γαλερίου, στην παραλία, στα δυτικά της θέσης, όπου υψώθηκε ο Λευκός Πύργος αιώνες αργότερα. Είναι αυτή η περίοδος, κατά την οποία οριστικοποιούνται τα όρια της περιτειχισμένης πόλης, με την ανακατασκευή των ανατολικών τειχών, όρια που διατηρούνται ως το τέλος του 2ου μισού του 19ου αιώνα. Τα τείχη αυτά έγιναν ακριβώς έξω και σε επαφή με τον υπόδρομο και στο τμήμα από το Λευκό Πύργο έως και την οδό Αγίου Δημητρίου.

Από τον 4ο αιώνα μ.Χ., ως το 1430 με την κατάληψή της από τους Οθωμανούς, η Θεσσαλονίκη, «συμβασιλεύουσα» και δεύτερη πόλη του Βυζαντίου, στήριξε την αυτοκρατορική πολιτική στο ευρωπαϊκό τμήμα της αυτοκρατορίας, έπαιξε έναν ηγετικό ρόλο στο βαλκανικό χώρο, στο επίπεδο της πνευματικής και καλλιτεχνικής παραγωγής και με την αυτοδύναμη, πολλές φορές, πνευματική και κοινωνική πορεία της, αποτέλεσε πρωτοπορία στη διάνοηση και στη θεολογική σκέψη της εποχής.

Τη ζωτικότητα και τη δυναμική της βυζαντινής πόλης δεν ανέκοψαν ούτε οι αντίξοες ιστορικές συνθήκες που εμφανίζονταν συχνά κατά τη διάρκεια των 1100 χρόνων της ιστορικής διαδρομής του Βυζαντίου. Αλληπάλληλες πολιτοκρίες των Αβαροσλάβων τον 7ο και 8ο αιώνα, των Σαρακηνών τον 10ο αιώνα, των Βουλγάρων στη συνέχεια, των Νορμανδών και των Φράγκων από τη Δύση, καθιστούν την πόλη επίκεντρο των πλέον σημαντικών στρατιωτικών επιχειρήσεων της εποχής, δεν κατορθώνουν όμως να ανακόψουν την πολιτιστική της εξέλιξη, που φθάνει σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο στα χρόνια των Παλαιολόγων. Από τον 9ο αιώνα ο εκκριστιανισμός των Σλάβων από τους Θεσσαλονικείς αδελφούς Κύριλλο και Μεθόδιο και η δημιουργία αλφαβήτου για τη γραφή της γλώσσας τους, αποτελούν την αρχή της πολιτιστικής ακτινοβολίας της πόλης στο ολαβικό κόσμο, η οποία φθάνει στο αποκορύφωμά της το 14ο αιώνα. Από τη Θεσσαλονίκη περνά, κατά κύριο λόγο, στα Βαλκάνια η ιδεολογία και η πολιτιστική επιρροή του Βυζαντίου. Από τη χιλιόχρονη ιστορική πορεία της βυζαντινής πόλης και μέσα από τα βυζαντινά μνημεία που διασώθηκαν, η Θεσσαλονίκη θεωρείται σήμερα ένα «ανοικτό μουσείο» της βυζαντινής τέ-

Dimokratias-Platz (oder Vardari-Platz) stand, war jedoch höchstwahrscheinlich ein Triumphbogen zu Ehren der Sieger Octavius und Marcus Antonius in der Schlacht bei Phillipi (42 v.Ch.). Es ist auch fast sicher, dass die römische Stadtbefestigung vor der Gründung des Baukomplexes des Galerius (Palast, Triumphbogen und Rotunda) im östlichen Bereich von Thessaloniki (298-311 n.Ch.) errichtet wurde.

Als Kaiser Diokletian das Regierungssystem der sogenannten Tetrarchie (vier Herrscher im Kaiserrang) einführte, war Thessaloniki Hauptstadt des Teils des römischen Reichs, der die Balkanhalbinsel umfasste, und somit Amtssitz eines der vier Tetrarchen, des Galerius Valerius Maximianus. Die Stadt genoss in dieser Zeit erneut Wohlstand und erwarb einen hervorragenden Charakter mit intensiver Bautätigkeit. Der römische Hafen (Ekklesiastiki Skala) mag wohl auf der gleichen Achse wie der Kaiserpalast des Galerius gewesen sein, irgendwo am Ufer westlich der Lage, wo der Weiße Turm später erbaut wurde. Das ist die Zeit, in der die Grenzen der ummauerten Stadt durch den Umbau der östlichen Mauern ihre endgültige Form bekamen. Diese Grenzen wurden bis zum Ende der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts erhalten. Die östlichen Mauern grenzten an die Außenseite des Hippodroms; sie wurden entlang der Linie vom Weißen Turm bis zur Agiou Dimitriou Straße erbaut.

Vom 4. Jahrhundert bis zur Besetzung der Stadt durch die Osmanen im Jahre 1430 war Thessaloniki die zweitwichtigste Stadt und "Symvasilevousa", (Mit-Regentenstadt) des byzantinischen Reichs, förderte die kaiserliche Politik im europäischen Raum des Reichs und

Το άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην παραλία της Θεσσαλονίκης, φιλοτεκνημένο από τον Ευάγγελο Μουστάκα, το 1974.

Die Statue von Alexander dem Großen an der Uferpromenade, 1974 vom Bildhauer Evangelos Moustakas hergestellt.

κνης και αρχιτεκτονικής. Αξίζει μεταξύ άλλων να αναφερθούν οι ναοί της, μνημεία της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Η Αχειροποίητος, ο Άγ. Δημήτριος, ο Όσιος Δαυίδ, η Αγ. Σοφία, η Παναγία Χαλκέων, ο Άγ. Παντελεήμονας, οι Άγ. Απόστολοι, ο Άγ. Νικόλαος ο Ορφανός, η Αγ. Αικατερίνη, ο ναός του Σωτήρος, η μονή Βλατάδων και ο Προφήτης Ηλίας με τον σημαντικό ψηφιδωτό ή τοιχογραφικό διάκοσμο και την αρχιτεκτονικούς μαρτυρούν ανάγλυφα την εξέλιξη της Βυζαντινής τέχνης και αρχιτεκτονικής και τη σημασία τους για μια ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, την οποία και επηρέασαν.

Ειδικότερα για την άμυνά της, στα τέλη του 3ου/αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ., τα τείχη της Θεσσαλονίκης παρουσίαζαν μια σημαντική ποικιλία κατασκευαστικών μεθόδων και υλικών, τύπων τοικοποιιών και διαφόρων τεχνικών της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής στα αμυντικά συστήματα. Κατά τη διάρκεια του 1ου μισού του 4ου αι. μ.Χ., άρχισαν την ενίσχυση του οχυρού περιβόλου σε διάφορα τμήματα-πλευρές, συνεχίζοντας την οικοδομική αυτή δραστηριότητα και τις επόμενες δεκαετίες, κυρίως δε κατά τη βασιλεία του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Α' του Μεγάλου. Το τελευταίο τμήμα αυτού του εντυπωσιακού αμυντικού προγράμματος, ήταν η πλευρά του περιβόλου, που έκλεινε την πόλη από το βορρά, πάντως πριν από τα μέσα του 7ου αιώνα, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Ηράκλειος. Τέλος στη νοτιο-δυτική πλευρά της τειχισμένης πόλης το τεχνητό λιμάνι που έκανε ο Μέγας Κωνσταντίνος (306-337 μ.Χ.) προστατευόταν από έναν μεγάλο μόλο, το Τσερέ-

Τα ανατολικά τείχη της πόλης στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Die östlichen Mauern der Stadt am Anfang des 20. Jahrhunderts.

spielte eine führende Rolle bezüglich der intellektuellen und künstlerischen Produktion auf dem Balkan. Außerdem ging die Stadt oft ihren eigenen geistigen und sozialen Weg, was eine Innovation für das intellektuelle und religiöse Denken der Zeit war.

Die Vitalität und Dynamik der Stadt überlebten trotz vieler Widrigkeiten und Schattenseiten in ihrer Geschichte über die 1100 Jahre des byzantinischen Reichs hinaus; aufgrund wiederholter Belagerungen durch die Awaren und Slawen im 7. und 8. Jahrhundert, durch die Sarazenen im 10. Jahrhundert und später durch die Bulgaren sowie die Normannen und die Franken vom Westen wurde die Stadt das Zentrum einiger der wichtigsten damaligen militärischen Operationen. Trotzdem war es unmöglich, die kulturelle Entwicklung der Stadt zu hemmen, die ihren Höhepunkt in der Periode der Palaiologen-Kaiser erreichte. Die Christianisierung der Slawen im 9. Jahrhundert durch die aus Thessaloniki stammenden Brüder Kyrill und Methodius und deren Ausarbeitung eines Alphabets zur Schrift der slawischen Sprache (kyrillisches Alphabet) waren die ersten Zeichen des kulturellen Einflusses der Stadt auf die slawische Welt, der seinen Höhepunkt im 14. Jahrhundert erreichte. Thessaloniki war das Tor zum Balkan für den ideologischen und kulturellen Einfluss des byzantinischen Reiches. Aufgrund ihrer 1000-jährigen byzantinischen Geschichte und ihrer erhaltenen Denkmale aus dieser Zeit gilt die Stadt heute als ein 'offenes Museum' für die byzantinische Kunst und Architektur. Es lohnt sich u.a. ihre Kirchen, die zum UNESCO-Welterbe gehören, zu erwähnen: Panagia Acheiropoitos, Agios Dimitrios, Hosios David, Agia Sofia, Panagia Chalkeon, Agios Panteleimon, Agioi Apostoloi, Agios Nikolaos Orphanos, Agia Ekaterini, Metamorphosis tou Sotiros, Vlatadon-Kloster, Prophet Elias. Ihre bedeutenden Wandmalereien und Mosaik sowie ihre Bauform bezeugen eindeutig die Entwicklung der byzantinischen Kunst und Architektur und ihren bedeutenden Einfluss auf die weitere Umgebung.

In Bezug auf die Verteidigung der Stadt im späten 3. und frühen 4. Jahrhundert n.Ch. boten die Mauern von Thessaloniki eine große Vielfalt an Baumethoden und -stoffen, Typen von Mauerwerken und verschiedenen Techniken der Befestigungsarchitektur dar. Während der ersten Hälfte des 4. Jahrhunderts begann die Verstärkung der Verteidigungsmauer an verschiedenen Punkten und diese Bautätigkeit ging auch in den nächsten Jahrzehnten – besonders unter der Herrschaft des Kaisers Theodosius I des Großen – weiter. Der letzte Teil dieses beeindruckenden Befestigungsprojekts war die nördliche Strecke der Stadtmauern, die die Stadt vor jeglichen Angriffen aus dem Norden schützte und mit Sicherheit vor der Hälfte des 7. Jahrhunderts und der Herrschaft des Herakleios fertiggestellt wurde. Schließlich wurde der künstliche Hafen am südwestlichen Rand der ummauerten Stadt, den Konstantin der Große (306-337) errichten ließ, von einer großen Mole namens Tserebulon geschützt. Das ermöglichte, dass der Hafen sich zu einem bedeutenden maritimen Zentrum entwickelte.

Bis zur Mitte des 7. Jahrhunderts waren die Befestigungsanlagen von Thessaloniki äußerst robust. Die gesamte Ringmauer war über 7

μπουλον, αναδεικνύοντάς την σε σημαντικό ναυτικό κέντρο.

Μέχρι τα μέσα του 7ου αι. μ.Χ., οι οχυρώσεις της Θεσσαλονίκης ήταν εξαιρετικά ισχυρές. Ο συνολικός περίβολος περιέκλειε έκταση περίπου 260 εκταρίων, ενώ το μήκος των τειχών ήταν πάνω από 7 χιλιόμετρα. Το πάχος των μεταπυργίων, σ' ορισμένα σημεία, έφτανε τα 5 μέτρα. Επίσης υπήρχε προτειχίσμα, μόνο έξω από το δυτικό και ανατολικό περίβολο, στα πεδινά τμήματα της πόλης.

Σύμφωνα με πολύ ενδιαφέροντα ευρήματα, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει, ότι η Ακρόπολη της Θεσσαλονίκης οργανώθηκε σε ένα ενιαίο αμυντικό σύνολο βαθμιαία. Από την παλαιοχριστιανική εποχή, υπήρχαν τα βόρεια τείχη της πόλης και ένα αποσπασμένο οχυρό (οχυρωμένος οικισμός), στη θέση όπου σήμερα αναπτύσσεται το Επταπύργιο. Το οχυρό αυτό και ο περίβολος της πόλης ενοποιήθηκαν από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια, ενισχύοντας ταυτόχρονα την αμυντική ικανότητα του συνόλου. Κατά την παλαιολόγεια εποχή, στη βορειοανατολική πλευρά της Ακρόπολης, ένας δεύτερος, εσωτερικός περίβολος από πύργους και μεταπύργια προστέθηκε, δημιουργώντας το φρούριο του Επταπυργίου, όπως αυτό υπάρχει έως τις μέρες μας.

Στην έρευνα για το αμυντικό σύστημα της Θεσσαλονίκης, οι κύριες πύλες παίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο. Σχετίζονται άμεσα με διάφορα προβλήματα της ιστορίας της πόλης και της τοπογραφίας της. Στα ανατολικά τείχη γνωρίζουμε ότι υπήρχαν: 1) η πύλη της Ρώμης, κοντά στον πύργο, όπου αργότερα κτίστηκε ο Λευκός Πύργος, 2) η Κασσανδρεωτική πύλη ή πύλη της Καλαμαρίας, στο ανατολικό άκρο (έξοδο) της κεντρικής οδού της πόλης, της Εγνατίας, 3) η πύλη των Ασωμάτων, πιθανότα-

Η Ροτόντα και η Αψίδα του Γαλερίου (Καμάρα).

Die Rotunda und der Triumphbogen des Galerius (Kamara).

Kilometer lang und schloss ungefähr 260 Hektar ein. Die Mauerdicke der Kurtinen erreichte an gewissen Punkten 5 Meter. In der flachen Umgebung außerhalb der westlichen und östlichen Verteidigungsmauer gab es außerdem eine Vormauer.

Nach sehr interessanten Funden dürfte man behaupten, dass sich die Akropolis von Thessaloniki allmählich zu einem einheitlichen Verteidigungskomplex entwickelte. Aus der frühchristlichen Zeit existierten die nördlichen Stadtmauern und eine separate Festung (befestigte Siedlung) dort, wo sich heute das Heptapyrgion befindet. Diese Festung und die Stadtmauern wurden in den ersten byzantinischen Jahren vereinigt, was die gesamte Verteidigung verstärkte. In der paläologischen Zeit wurde eine zweite, innere Mauer auf der nordöstlichen Seite der Akropolis beigefügt und so wurde die Festung von Heptapyrgion in der Form, wie wir sie heute kennen, geformt.

Bei den Recherchen über das Verteidigungssystem der Stadt spielen die Haupttore eine entscheidende Rolle. Sie hängen unmittelbar mit der vielseitigen Problematik der Geschichte und der Topographie der Stadt zusammen. Wir wissen, dass an den östlichen Mauern die Folgenden bestanden: (1) das Römische Tor in der Nähe des Turms, an dessen Stelle später der Weiße Turm erbaut wurde, (2) das Kassandreotische Tor oder Tor von Kalamaria am östlichen Ende der Hauptachse der Stadt, der Via Egnatia, (3) das Asomaton-Tor, höchstwahrscheinlich nördlich der Rotunda (etwas oberhalb, Richtung Oberstadt), (4) das Neue Goldene Tor am östlichen Ende der Agiou Dimitriou Straße und (5) das Anna-Paläologina-Tor am Treffpunkt der nördlichen Mauer und

*Ο πύργος του ΟΤΕ,
στο χώρο της Διεθνούς
Εκθέσεως Θεσσαλονίκης.*

*Der OTE-Turm auf dem Gelände
der Internationalen Messe von
Thessaloniki.*

τα στα βόρεια της Ροτόντα (ψηλότερα, προς την Άνω Πόλη), 4) η Νέα Χρυσή πύλη, στο ανατολικό άκρο της οδού Αγ. Δημητρίου και 5) η πύλη της Άννας Παλαιολογίνας, στο σημείο ένωσης του βορείου τείχους με τον περιβολό της Ακρόπολης, κοντά στον πύργο της Αλύσεως. Στα δυτικά τείχη, υπήρχαν οι ακόλουθες πύλες: 1) η Χρυσή πύλη, στο δυτικό άκρο (έξοδο) της Εγνατίας οδού και 2) η Ληταιά πύλη στο δυτικό άκρο (έξοδο) της οδού Αγίου Δημητρίου.

Στο εσωτερικό του λιμανιού, κυριότερη ήταν η πύλη του Λέοντος. Μικρότερες, δευτερεύουσες πύλες υπήρχαν πολλές, στην ανατολική, βόρειο-δυτική,

*Η πλατεία της Χ.Α.Ν.Θ.
Y.M.C.A. (CH.A.N.TH.) – Platz*

der Umfassungsmauer der Akropolis, in der Nähe des Alysseos-Turms. An den westlichen Mauern befanden sich die folgenden Tore: (1) das Goldene Tor am westlichen Ende der Via Egnatia, und (2) die Litaia-Toranlage am westlichen Ende der Agiou Dimitriou Straße. Haupttor im Inneren des Hafens war das Löwe-Tor. Es gab außerdem viele kleinere Nebentore auf der östlichen, nordwestlichen und westlichen Seite und militärische Tore vor allem entlang der Wallanlagen.

Die kurze Besetzung der Stadt durch die Venezianer dauerte von 1423 bis 1430. Zu diesem Zeitpunkt eroberten die osmanischen Truppen von

δυτική πλευρά, ενώ στρατιωτικού χαρακτήρα πύλες πρέπει να υπήρχαν καταρχήν στα προτεινόμενα.

Η σύντομη κατοχή της πόλης από τους Βενετούς διήρκεσε από το 1423 έως το 1430, όταν τα οθωμανικά στρατεύματα του σουλτάνου Μουράτ Β' κατέλαβαν τη Θεσσαλονίκη. Η βυζαντινή πόλη απέκτησε γρήγορα τη φυσιογνωμία ενός ισλαμικού κέντρου της οθωμανικής Αυτοκρατορίας με την οικοδόμηση μεγάλων δημοσίων και θρησκευτικών κτιρίων, όπως το τζαμί Hamsa Bey (Αλκαζάρ), το Bey Hamami (τα λουτρά Παράδεισος) και το λουτρό της Μεγάλης Αγοράς (Yahudi Hamami), η σκεπαστή αγορά Μπεζεστένι και η αλευαγορά (Un Karanı) για ν' αναφέρουμε μερικά από το ιστορικό κέντρο της πόλης. Ο χαρακτήρας της Θεσσαλονίκης ωστόσο είναι πολυεθνικός, στοιχείο που τονίζεται ιδιαίτερα μετά το 1492, χρονολογία εγκατάστασης μεγάλου αριθμού Εβραίων στην πόλη, οι οποίοι εξακολουθούσαν να φτάνουν σ' αυτήν από την Ισπανία, την Ιταλία και τις άλλες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Με τη σημαντική αύξηση του πληθυσμού της πόλης από τον 16ο αιώνα και μετά αρχίζουν να διαφοροποιούνται οι παλιές οικιστικές και εμπορικές περιοχές. Οι διάφορες εθνότητες που κατοικούν στη Θεσσαλονίκη, κυρίως Εβραίοι, Μουσουλμάνοι και Έλληνες-χριστιανοί, αρχίζουν να οργανώνονται σε συνοικίες. Στο πεδινό τμήμα της πόλης κατοικούσαν κυρίως Εβραίοι και Έλληνες. Οι Εβραίοι έμεναν στο κέντρο, από την οδό Εγνατία και προς τη θάλασσα, στην περιοχή της αρχαίας αγοράς, ανάμεσα σε εργαστήρια, καταστήματα και αποθήκες. Γύρω στο 18ο αιώνα, κοντά στο λιμάνι και στην αγορά δημιουργήθηκε η συνοικία του Φραγκομαχαλά, η οποία εξελίχθηκε σε μια πολυπληθή κοινωνία φραγκολεβαντινών. Οι Έλληνες ήταν διάσπαρτοι κατά μήκος της Εγνατία οδού και των ανατολικών τειχών, γύρω από τη Μητρόπολη, τον Άγιο Μηνά και το Βαρδάρη. Οι μουσουλμάνοι κατοικούσαν κυρίως στην Άνω Πόλη, στο λόφο Μπαϊρ, το βορειότερο και ψηλότερο τμήμα του παλιού οικιστικού πυρήνα της, με το βραχώδες έδαφος και τις μεγάλες κλίσεις.

Η ιστορία της άμυνας της Θεσσαλονίκης κατά τη μακρά περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης (1430-1912) που ακολούθησε, είναι σε μεγάλο βαθμό άγνωστη. Ειδικά στα τέλη του 15ου αι./αρχές 16ου αι., οι αλλαγές στις τεχνικές της οχυρωματικής αρχιτεκτονικής που ακολούθησαν τη συνεχή ανάπτυξη του πυροβολικού, απαιτούσαν την προσαρμογή και αλλαγή των μεσαιωνικών οχυρώσεων σε κατασκευές ικανές να αντιμετωπίσουν τα νέα όπλα. Οι πλέον σημαντικές επεμβάσεις που έκαναν οι Οθωμανοί στα τείχη της Θεσσαλονίκης, είναι ο Πύργος του Τριγωνίου ή της Αλύσεως, ο Λευκός Πύργος και το Φρούριο του Βαρδαρίου (Τοπ-Χανέ).

Η Θεσσαλονίκη, έδρα «Σαντζάκμπεη», «μουλά» και αγά Γεντισάρων, καθώς και βάση μεγάλης στρατιωτικής δύναμης, η πόλη Selanik των Οθωμανών, ήταν ένα κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου και έπαιξε σημαντικό ρόλο σ'αυτήν την πλευρά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς ήταν το μεγαλύτερο λιμάνι της ευρύτερης περιοχής. Στα πεντακόσια χρόνια, περίπου, που ακολούθησαν την τουρκική κατάκτηση ως την απελευ-

*Η θεά Τύχη της Θεσσαλονίκης
από το Μικρό Τόξο του Γαλερίου,
που βρίσκεται στο Αρχαιολογικό
Μουσείο Θεσσαλονίκης.*

*Die Göttin Tyche von Thessaloni-
ki (Die Göttin des Schicksals) am
kleinen Bogen des Galerius, der
heute im Archäologischen Muse-
um zu sehen ist.*

Sultan Murat II Thessaloniki. Die byzantinische Stadt erwarb den Charakter eines islamischen Zentrums des osmanischen Reichs. Große öffentliche und religiöse Gebäude wurden im historischen Zentrum errichtet wie z.B. die Hamza-Bey-Moschee (Alcazar), Bey Hamami (Paradies-Bäder) und das Bad des Großen Marktes (Yahudi Hamami), der überdachte Markt Bezesteni und der Mehlmarkt (Un Kapani). Der Charakter von Thessaloniki war aber multinational. Dieses Merkmal wurde besonders 1492 betont, als sich eine Vielzahl von Juden aus Spanien, Italien und anderen Ländern von Zentral- und Osteuropa in der Stadt ansiedelte.

Aufgrund des erheblichen Bevölkerungszuwachses der Stadt ab dem 16. Jahrhundert veränderten sich allmählich die Handels- und Wohngebiete. Die verschiedenen ethnischen Gruppen der Stadt – hauptsächlich Juden, Muslime und griechische Christen – organisierten separate Gemeinden. In den Niederungen der Stadt wohnten hauptsächlich Juden und Griechen. Die Juden wohnten im Zentrum (von der Egnatia Straße bis zum Meeresufer) in der Gegend des antiken Forums, zwischen Werkstätten, Läden und Lager. Um das 18. Jahrhundert entstand in der Nähe des Hafens der Frankomachalas-Bezirk, der sich zu einer einwohnerreichen Gemeinde von Franken und Levantinern entwickelte. Die Griechen waren verstreut entlang der Egnatia Straße und den östlichen Mauern um die Metropolitankirche und die Kirche von Agios Minas sowie im Vardari-Bezirk. Die Muslime wohnten hauptsächlich in der Oberstadt auf dem Hügel Bair, dem nördlichen und höchsten Teil des alten Wohnkerns der Stadt, mit seinem felsigen Boden und steilen Anstiegen.

Die Geschichte der Verteidigungssysteme der Stadt während der langjährigen osmanischen Herrschaft (1430-1912) ist zum Großteil unbekannt. Im späten 15. und frühen 16. Jahrhundert führte die zunehmende Anwendung der Artillerie zu Änderungen bei den Techniken der Befestigungsarchitektur. Es war erforderlich, die mittelalterlichen Befestigungen zu modifizieren und anzupassen, um den neuen Waffen-

θέρωσή της το 1912, η Θεσσαλονίκη, σταυροδρόμι ιδεών και πολιτισμών, έπαιξε τον εκπολιτιστικό ρόλο της και στα υπόλοιπα Βαλκάνια, που βρίσκονταν στην υποτέλεια των Οθωμανών.

Η σημασία της Θεσσαλονίκης, ειδικά τα χρόνια που ακολούθησαν τη Συνθήκη του Πασσάροβιτς (1718), μπορεί να αποδειχθεί από το ενδιαφέρον που έδειξαν οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις της εποχής, ανοίγοντας στην πόλη προξενεία. Τη Γαλλία ακολούθησαν η Αγγλία, η Ολλανδία και η Βενετική Δημοκρατία. Στο λιμάνι της και την περίφημη Αγορά του (Istira), από τις εκατοντάδες πλοία, μικρά και μεγάλα, γεμάτα με ποικιλία εμπορευμάτων, ξεχυνόταν ένα πολύχρωμο πλήθος από εμπόρους και ναυτικούς από κάθε μέρος της γης. Καφές, ζάχαρη, μοσχοκάρυδο, κανέλα και πιπέρι ακολουθούσαν από μεταξία, χαρτί, κασίτερο και φίλντισι. Πολυτελή προϊόντα ξεφορτώνονταν από την Κωνσταντινούπολη και φορτία από λάδι, εσπεριδοειδή και σφουγγάρια έφταναν από τα νησιά του Αιγαίου. Ξυλεία στέλνονταν στην Κρήτη. Δημητριακά, καπνός και ακατέργαστο μεταξί μεταφέρονταν προς την Ανατολή. Κάθε εβδομάδα, караβάνια από δεκάδες ζώα ξεκινούσαν από τη Θεσσαλονίκη για Σόφια, Σκόπια και Βιέννη.

Η όψη όμως της πόλης άρχισε να αλλάζει ριζικά από το 2ο μισό του 19ου αιώνα. Ο «εκμοντερνισμός» της Θεσσαλονίκης, οι νέες τεχνολογίες και οι πρώτες βιομηχανίες είχαν φτάσει στην πόλη, αλλάζοντας ριζικά το χαρακτήρα της. Τα ανατολικά τείχη (στο πεδινό τμήμα), καθώς και το παραθαλάσσιο κατεδαφίστηκαν από το 1866 και στη συνέχεια.

Το Ωδείο της Αρχαίας Αγοράς.

Das Odeon des antiken Forums (Agora).

systemen widerstehen zu können. Die bedeutendsten Interventionen der Osmanen bezüglich der Mauern waren der Trigonion-Turm oder Alysseos-Turm, der Weiße Turm und die Vardari-Festung (Top Hane).

Als Sitz von Sancak Bey, von einem Mullah und einem Agha der Janitscharen, sowie als wichtiger Militärstützpunkt war die osmanische Stadt Selanik ein Zentrum des Transithandels und spielte in diesem Bereich eine entscheidende Rolle im osmanischen Reich. Es verfügte ja über den größten Hafen in der weiteren Region. Im Verlauf von 500 Jahren, von der osmanischen Eroberung bis zur ihrer Befreiung im Jahre 1912, war Thessaloniki eine Kreuzung von Ideen und Kulturen und spielte eine zivilisierende Rolle in der weiteren Balkanregionen, die unter osmanischer Herrschaft standen.

Die Bedeutung von Thessaloniki – besonders in den Jahren nach dem ‘Frieden von Passarowitz’ – kann durch das Interesse der europäischen Großmächte an der Stadt, die in Thessaloniki Konsulate eröffnet haben, bewiesen werden. Nach Frankreich folgten England, Holland und die Republik Venedig. Aus Hunderten von großen und kleineren Schiffen mit einer riesigen Vielfalt an Waren strömte eine bunte Vielzahl von Händlern und Seeleuten aus aller Welt im Hafen und auf seinem berühmten Markt (Istirâ) ein. Im Hafen wurden Kaffee, Zucker, Muskat, Zimt und Pfeffer sowie Seide, Papier, Zinn und Elfenbein abgeladen. Luxusprodukte kamen aus Konstantinopel und Ölfrachten, Zitrusfrüchte und Schwämme von den Ägäischen Inseln. Nach Kreta wurde Holz geschickt und in den Orient Getreide, Tabak und Rohseide. Jede Woche wurden Waren mit Karawanen von Thessaloniki nach Sofia, Skopje und Wien transportiert.

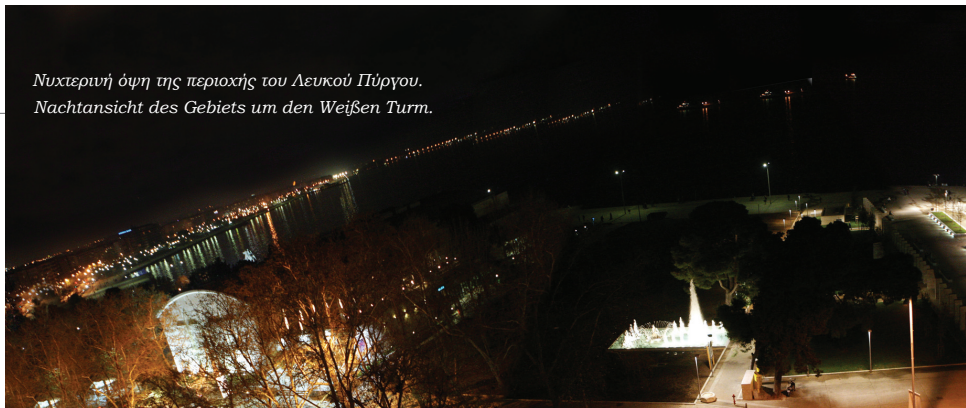
Η παραλία της Θεσσαλονίκης.

Die Uferpromenade von Thessaloniki.

*Νυχτερινή όψη της περιοχής του Λευκού Πύργου.
Nachtansicht des Gebiets um den Weißen Turm.*

Μετά την πυρκαγιά του 1890, που κατέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος της Εβραϊκής συνοικίας στο ιστορικό εμπορικό κέντρο, η περιοχή ξαναχτίστηκε σύμφωνα με ρυμοτομικό σχέδιο, ενώ εφαρμόστηκαν τα νέα ευρωπαϊκά ρεύματα της αρχιτεκτονικής και η χρήση των νέων οικοδομικών υλικών.

Η καταστροφή όμως, που αποτέλεσε σταθμό στην οικιστική εξέλιξη του κέντρου της πόλης, ήταν η μεγάλη πυρκαγιά του 1917, που κατέστρεψε το μεγαλύτερο τμήμα του κέντρου της Θεσσαλονίκης και ειδικότερα την εντός των τειχών πεδινή περιοχή. Ομάδα από γνωστούς πολεοδόμους, αρχιτέκτονες και μηχανικούς, με επικεφαλής το Γάλλο αρχιτέκτονα, πολεοδόμο και αρχαιολόγο Ernest Hébrard επεξεργάστηκε ένα νέο πολεοδομικό πρόγραμμα για την πυρκαυστή ζώνη. Το σχέδιο Hébrard δεν εφαρμόστηκε όπως ήταν στην πρώτη του μορφή. Τέλος η απότομη αύξηση του πληθυσμού της πόλης με την ανταλλαγή των προσφύγων του 1922, έφερε νέα τροποποίηση στο σχέδιο, προκειμένου να καλύψει μεγαλύτερες στεγαστικές ανάγκες.

Η μεταπολεμική περίοδος υπήρξε μοιραία για την όψη και το χαρακτήρα της Θεσσαλονίκης. Η κυριαρχία της αρχιτεκτονικής της αντιπαροχής εξαφάνισε τα περισσότερα από τα παλιά κτίρια και τα ιστορικά μνημεία, τόσο στην εντός τειχών περιοχή, όσο και στις περιοχές εκτός των τειχών, κυρίως ανατολικά.

Παρόλα αυτά, στην πόλη διασώζονται ακόμη και σήμερα τα ίχνη και οι μαρτυρίες της μακράς ιστορίας της, μνημεία όλων των περιόδων, έστω και αν βρίσκονται σχεδόν εγκλωβισμένα ανάμεσα σε σύγχρονες, πολυώροφες οικοδομές. Ο σκοπός αυτού του οδηγού είναι να διευκολύνει τον περιπατητή – επισκέπτη της Θεσσαλονίκης, ώστε να κατανοήσει την εξέλιξη της πόλης, να περπατήσει στα χνάρια της ιστορίας της, παρέχοντας σύντομη και υπεύθυνη πληροφόρηση για τα διασωζόμενα μνημεία, όλων των εποχών και ιστορικών περιόδων, σε ολόκληρη την περιοχή της Θεσσαλονίκης και εκτός τειχών, δηλαδή πέρα από τον κεντρικό ιστορικό πυρήνα της.

In der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts hat aber das Stadtbild begonnen, sich radikal zu verändern. Die Modernisierung der Stadt durch neue Technologien und die ersten Industrien hat den Charakter von Thessaloniki tiefgreifend verändert. 1866 begann der Abriss der östlichen Mauern (entlang der Niederung) und der Ufermauer. Nach dem Feuer im Jahre 1890, das den größten Teil des jüdischen Stadtteils im historischen Handelszentrum zerstörte, wurde das Gebiet nach einem modernen Straßenplan umgebaut. Neue architektonische Stile aus Europa wurden angewandt und neue Baustoffe eingesetzt.

Die Katastrophe aber, die sich als Umbruchspunkt in der Bauentwicklung der Stadtmitte erwies, war das große Feuer im Jahre 1917, das den größten Teil von Thessaloniki und vor allem die Niederung innerhalb der Mauern zerstörte. Eine Gruppe von bekannten Stadtplanern, Architekten und Ingenieuren hat unter der Leitung des französischen Architekten, Stadtplaners und Archäologen Ernest Hébrand einen neuen Stadtplan für die abgebrannte Gegend entworfen. Trotzdem wurde der Hébrand-Plan nicht in seiner ursprünglichen Form umgesetzt. Außerdem führte der plötzliche Einwohnerzuwachs der Stadt aufgrund des Völker austausches im Jahre 1922 zu einer neuen Modifizierung des Stadtplans, sodass er den höheren Wohnbedarf decken konnte.

Die Nachkriegszeit erwies sich als ausschlaggebend für das Aussehen und den Charakter von Thessaloniki. Die meisten Menschen verkauften Bauunternehmern ihre traditionellen Häuser, um eine Wohnung in einem an dessen Stelle geplanten mehrstöckigen Neubau als Gegenleistung zu bekommen. So gingen die meisten alten Gebäude und viele historische Denkmale verloren, sowohl innerhalb als auch außerhalb (besonders östlich) der Mauern.

Trotzdem sind Spuren der langen Geschichte der Stadt bis heute erhalten; Denkmale bezeugen alle Phasen dieser Geschichte, auch wenn die modernen mehrstöckigen Gebäude sie manchmal überschatten. Ziel dieses Stadtführers ist es, dem Besucher von Thessaloniki zu helfen, die Entwicklung der Stadt zu verstehen und ihrer Geschichte auf die Spuren zu kommen. Es wird eine kompakte und verlässliche Darstellung der erhaltenen Denkmale aus allen Zeiten und historischen Epochen in ganz Thessaloniki und jenseits der Mauern, sprich außerhalb ihres historischen Kerns, angeboten.

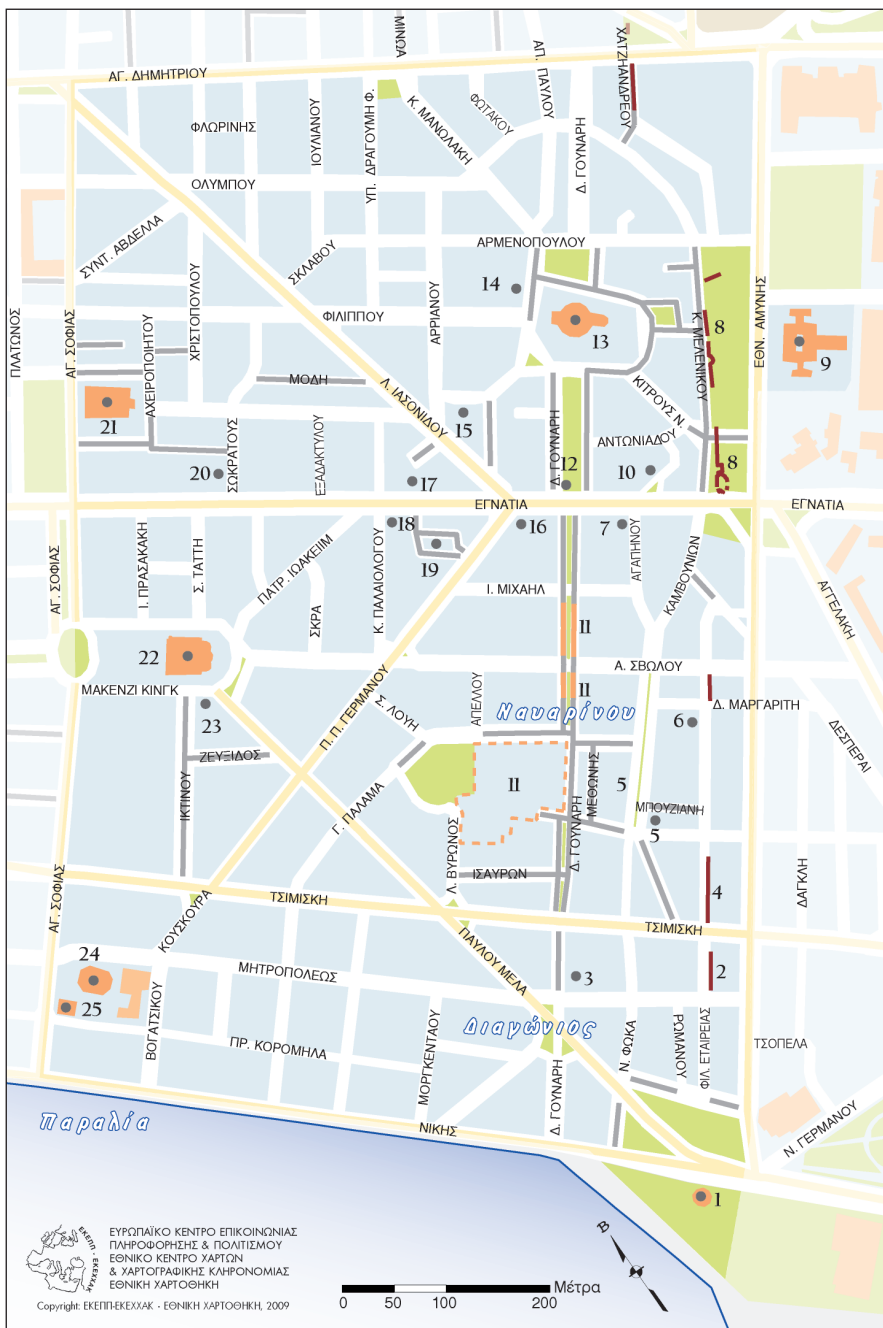
Περιπάτοι Κληρονομιάς στη Θεσσαλονίκη

Spaziergänge durch das kulturelle Erbe von Thessaloniki

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
 ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
 ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΧΑΡΤΩΝ
 & ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
 ΕΘΝΙΚΗ ΧΑΡΤΟΘΕΚΗ

Copyright: ΕΚΠΤΕΧΕΣΣΑΚ - ΕΘΝΙΚΗ ΧΑΡΤΟΘΕΚΗ, 2009

0 50 100 200 Μέτρα